הלכה · משנה תורה · מפרשים · עבודת המלך · הקדמה

עבודת המלך על משנה תורה, מסירת תורה שבעל פה

רבי מנחם קרקובסקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

עבודת המלך על משנה תורה, מסירת תורה שבעל פה

רבי מנחם קרקובסקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/עבודת-המלך-על-משנה-תורה-מסירת-תורה-שבעל-פה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

הלכה א 4
הלכה ב 4
הלכה ג 4
הלכה ד 5
הלכה ה 6
הלכה ו 8
הלכה ז 8
הלכה ח 9
הלכה ט 9
הלכה יא 9
הלכה טז 9
הלכה יז 9
הלכה כו 10

הלכה א

כל המצות וכו' בפירושן ניתנו. רבנו ז"ל בעצמו (בהקדמתו לפי' המשנה) ציין מקור הדברים לתורת כהנים בהר אף כל המצות נאמרו כלליהן ופרטיהן ודקדוקיהן מהר סיני ופי' בו רבנו שם, וזה ענין מה שאמרו כללותיה ופרטותיה ר"ל הענינים שעלינו להוציאם בכלל ופרט ובשאר י"ג מדות, ומרן הגר"א ז"ל הוסיף לציין לתו"כ פרשת צו אשר צוה ה' וכו' לרבות את כלם ובתו"כ פרשת בחוקותי שם בהר סיני ביד משה מלמד שנתנה התורה הלכותיה דקדוקיה ופירושיה ע"י משה מסיני, דדריש שם אלה החוקים אלו המדרשות וכו' ובירושלמי פ"ב דפאה דברים הדברים מקרא משנה תלמוד ואגדה וכו' ועי' אבות דר' נתן שנאמר אלה החוקים המשפטים והתורות ועי' מגילה י"ט ב' מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים.

תורה זו תורה וכו' והמצוה זו פירושה. ברכות ה', הגר"א.

הלכה ב

ונתן ספר לכל שבט. רבנו ז"ל בהקדמתו שם ציין מקורו לב"ב אבל לפי נוסחתנו בגמ' לא נמצא שם מימרא זו ומכבר ציינו למדרש רבה פרשת וילך מביאו הרא"ש פ' ערבי פסחים ועי' אור זרוע הגדול ח"ב הל' מוצאי שבת סי' פ"ט ובמרדכי פ' ערבי פסחים וכן הוא במדרש שוחר טוב סי' צ'.

וספר אחד נתנהו בארון לעד. ובהקדמתו לפי' המשנה שנתנו ללויים ושתי הנוסחאות נמצאות שם בפסקתא דרב כהנא פרשה וזאת הברכה כתיב ואחד לשבט לוי שאם בקש אחד מן השבטים לעקור דבר אחד מן התורה יהא שבטו של לוי מוציא ס"ת שלו ומגיהו מתוכו ואילו במדרש דברים וכן במדרש שוחר טוב הנוסחא כמו שכתב רבנו כאן.

הלכה ג

פירוש התורה לא כתבה. גיטין ס', דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאמרם בכתב.

לזקנים וליהושע ולשאר כל ישראל. עי' ערובין נ"ד ת"ר כיצד סדר משנה.

צוה בה וכו' ולשאר כל ישראל. עי' פסקתא זוטרתא דברים א' י"ח ואצוה אתכם אלו דקדוקי המצות שנתנו בקבלה כגון שחיטה וניקור הבשר ושאר המצות שהן קבלה לישראל ועי' רמב"ן על התורה ודריש סיפא דקרא כל הדברים אשר תעשון קאי על תורה שבעל פה שהם הלכה למשה מסיני.

הלכה ד

למדה וכו' לשבעים זקנים ואלעזר. (בספרי מטות ויאמר אלעזר הכהן, משה נתן לו רשות לאלעזר לדבר שכשנפטר מן העולם לא יהיו אומרים בחיי רבך לא היית מדבר עכשיו אתה מדבר, וזהו נגד מה שאמרו בגמ' דמורה הלכה בפני רבו הוי).

ופנחס (סוטה מ"ג וישלח אותם משה ואת פנחס אותם זו סנהדרין ואמרו בספרי אותם ואת פנחס מלמד שהיה שקול כנגד כולם).

ויהושע, שלשתן קבלו ממשה. (לא הזכיר את כלב. ועי' הגמ' בנזיר נ"ו ב' ואילו יהושע וכלב לא קחשיב, וכנראה נמשך רבנו אחרי דברי רז"ל שנביא לקמן, ולמה מסר ליהושע ולא לאלעזר ופנחס לכך מנה אותם ביחוד וכלל את כלב בין שאר).

וליהושע שהוא תלמידו של משה רבנו מסר תורה שבע"פ. (בספרי, וצוית אותו לעיניהם ולהלן ואצונו הא אין צווי בכל מקום אלא דברי תורה).

וצוהו עליה. והנה לעיל כתב צוה בה לזקנים וליהושע ולשאר כל ישראל וכאן צוה רק ליהושע פשוט דהפירוש צוה בה, היינו שצוה עליהם קיום התורה ע"פ תורה שבע"פ וזה צוה לכל ישראל וכאן הפי' וצוהו עליה היינו על שלשלת הקבלה למסרה איש מפי איש (צו את יהושע צוהו על דברי תלמוד ספרי פרשת פנחס. ובפסקתא זוטרתא ואתחנן וצו את יהושע צוהו על דברי קבלה והיינו מ"ש בספרי, ויש להאריך בכל הדברים) גם זה נראה דרבנו מחלק לג' דברים, לימוד, קבלה ומסירה. ופשוט דקבלה ולימוד הם שני דברים מיוחדים, דאף אלה שלמדו מפי משה לא נקראו מקבלים, וקבלה הוא ענין מיוחד בפ"ע, ואלעזר ופנחס ויהושע מלבד מה שלמדו עוד קבלו את התורה להיותם בין המקבלים, אבל עדיין צריך ביאור מ"ש וליהושע וכו' מסר תורה שבע"פ וצוהו עליה ועי' רש"י לאבות ולמה נאמר ומסרה ליהושע ולא לאלעזר ופנחס שלא רצה למוסרה אלא למי שהיה ממית עצמו מנעוריו באהלי החכמה וכו' שנאמר לא ימוש והוא ממדרש רז"ל אבל ענינו צריך ביאור.

והנראה למדקדק בדברי רבנו כל סדר הקבלה היה ע"י בי"ד כל זמן שהיה נהוג בי"ד הגדול במקומו ואח"כ מימות רבן יוחנן בן זכאי ואילך ע"י נשיא כמו עלי שקבל מפנחס והזקנים שהיו בי"ד של יהושע ושמואל קבל מעלי ובית דינו וכן כולם רק הקבלה מיהושע היתה מיהושע לבד בלא בית דינו וכמ"ש וזקנים רבים קבלו מיהושע וכמו קבלת יהושע ממשה לבד, כן היתה הקבלה מיהושע לבד, והדבר הזה נכלל במה שאמר שליהושע לבד מסר תורה שבע"פ וצוהו עליה היינו למסרה לאחרים וזקנים רבים קבלו

מיהושע וע"פ הדברים האלה יובן הסדר שאחז בו רבנו בסדר השתלשלות הקבלה לתורה שבע"פ כמו שיבואר.

הלכה ה

וקבל עלי מן הזקנים ומפנחס. השר דן יצחק אברבנאל בהקדמתו לאבות הרבה להשיג על דברי רבנו בזה שהרי הזקנים אמרו עליהם בסדר עולם שהאריכו ימים אחר יהושע י"ד שנה וממנו עד שמואל יותר מד' מאות שנה, אבל ברור שהזקנים שהזכיר רבנו כאן המה הזקנים שהיו אחרי יהושע בכל הדורות ולא אותן שנשתיירו מימי משה [וכן כתב המאירי בפתיחתו לאבות ולא לאותם זקנים שהיו בימי משה וכו' אלא לאותן זקנים שבימיו ושנשארו אחריו הנאמר עליהם ויעבוד ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים וכו' לא נודע מספרם וכו' (והיא הדרשה שהובאה באבות דר' נתן) והיה עלי הכהן מאחרוני הזקנים ממוצע בין זמן הזקנים וזמן הנביאים] ופנחס הלא האריך ימים עד ימי הנביאים וכמו שהרגיש בעצמו, שהרי מצינו אותו בימי פלגש בגבעה, והזקנים הללו היו מבית דינו של פנחס שהיה ראש בי"ד וכדמצינו לרז"ל דעובדא דבת יפתח שאמרה אלכה לי אל ההרים ועי' מדרש רבה בראשית פרק ס' שאמרו וכי לא היה שם פנחס ופנחס אמר הלא צריך לי וכו' עי' בזה היטב ודלג רבנו על כל השופטים לפי שפנחס היה ראש בי"ד והקבלה היתה ממנו ובית דינו כנזכר.

ודוד קבל משמואל. גם בזה השיג השר הנ"ל שדוד אינו נמנה במספר הנביאים, ולמלכים לא נמסרה הקבלה, ודבר זה אינו שדוד נמנה בנביאים (ומה שכתב רבנו בס' המורה ח"ב פרק מ"ה שלא היה דוד נביא אין מזה סתירה כי פירוש דבריו במורה הוא שלא נשלח להתנבאות והדברים ארוכים) ובסדר עולם שלפנינו נמנה דוד במספר הנביאים, וכן גרסת רבנו חננאל במגילה י"ד שמואל דוד אחיה (ואפילו אי לא היה נמנה בין הנביאים ולמלכים לא נמסרה הקבלה אבל הלא דוד היה ראש בי"ד ושלשלת הקבלה הלא ע"י סנהדרין היתה) ולא מנה את שלמה וכ"נ גירסת רבנו ורש"י הביא גם את שלמה ומטעם זה לא נמנה שלמה במספר המקבלים ואפי' אם נימא שהיה שלמה נביא (אם שלמה היה נביא עי' בסוטה מ"ח בב' גירסאות בגמרא) אלא שלא נמנה שלא נכתבה נבואתו ועי' הגר"א ז"ל שם מ"מ שפיר ניחא שלא היה שלמה במספר המקבלים שהרי כשמת דוד היה בן י"ב שנה ולא היה שייך לקבלה מפי דוד.

ואחיה השילוני מיוצאי מצרים וכו' והוא קבל מדוד ובי"ד. ובהשגה א"א אין זה נכון אלא שהיה אחיה השילוני מבית דינו של דוד ועי' כ"מ ביאר כונת הראב"ד שכיון שהיה

אחיה זקן מופלג אין נכון לומר שקבל מדוד ועיין מ"ש בזה, ובמרה"מ ח"ב תפס ג"כ הכי בכונת הראב"ד דצ"ל לדעת הרמב"ם דעד דורו של ירבעם שאז זכה לנבואה לא היה גם בין המקבלים עי"ש, ובאמת כיון שאמר שם שאחיה ראה את עמרם ועמרם ראה את יעקב בעל כרחך שהיה אחיה בעת קבלת התורה כבן ששים שנה ועי' למהר"א אלפנדרי שעמד בזה, וסובר שזהו כונת ההשגה וכל הדברים אינם ברורים.

והנראה ברור בכונת הראב"ד דהנה כבר מצינו לרבותינו הראשונים ז"ל שהיה בידם ספר סדר מקבלי התורה וכן סדר תנאים ואמוראים והשתמשו בו גם רב שרירא גאון באגרתו, גם בה"ג בהלכות קצובות ובהל' הספד וכן בס' הקנה ועי' תוס' סנהדרין כ"ט ב' ושבועות מ"א א' וע"ז ל"ה א' ועוד בכמה דוכתי וכן במחזור ויטרי ומטעם זה תמוהים דברי השר אברבנאל בחר לו שיטה שלמה בסדר הקבלה והרי אין הדבר תלוי בסברא כי אם בקבלה כמו שהיה בס' סדר מקבלי התורה ושם איתא הסדר עלי לשמואל ושמואל לגד (ובנו"א ושמואל לנתן לגד) וגד לשמעי ויהוידע ואחיה השילוני לאליהו (בנו"א וגד לאחיה ואחיה לאליהו) וכנראה נוסח זה היה מקובל להראב"ד ומטעם זה כתב על דברי רבנו שאחיה קבל מדוד ובי"ד שאין זה נכון אלא שקבל מן הנביאים שקדמו לו היה רק בבית דינו של דוד וזהו יסוד השגתו. אמנם בכונת רבנו ודרכו נראה כמ"ש לעיל דרק ליהושע שהיה תלמידו של משה נמסרה הקבלה בכדי שיוכל למסרה לבדו לאחרים, אבל אחרי יהושע נמשכה הקבלה רק ע"י ראש בי"ד ובית דינו כאחד, וזהו סדר הקבלה ולפי"ז אף שקבל אחיה השילוני גם מנתן וגד אבל כיון שלא היה להם בי"ד שהרי היו בימי דוד, ואז היה דוד ובית דינו, ולא היו עוד בתי דינים חלוקים, לא מנה רבנו בסדר הקבלה כי אם מי שקבל מדוד ובית דינו שהמה קבלו משמואל ובית דינו, אבל מה שקבל מאחרים לא נחשב בסדר הקבלה שהרי לא היה להם הכח למסור לבדם לאחיה בלי בי"ד. ואולי גם מטעם הזה דלג רבנו מאליהו ובית דינו עד יהוידע ובי"ד אף שבסדר הקבלה נמצא גם מיכיהו, עובדיהו, יונה ואליעזר (ובמ"ש רבנו ליהוידע השיגו השר אברבנאל הרבה, והרי יהוידע לא היה נביא, והכהנים הגדולים לא נמנו בראשי הקבלה ולא ראה שנמנה יהוידע במספר המקבלים בכל הנוסחאות, והרי אמרו רז"ל כשמזכיר שם אביו בנבואה, בידוע שהוא נביא בן נביא והרי נזכר בדברי הימים זכריה בן יהוידע הכהן, ומה שלא נמנה במספר הנביאים הנה רבים כאלה שלא נמנו והדברים ארוכים והרב המאירי כתב ומהם ליהוידע וחביריו שהתנבאו בימי יואש ומהם לזכריה וכו', ועי' שקלים פ"ה מ"ו זה מדרש דרש יהוידע הכהן הגדול כל שהוא בא משום חטא ואשמה ולקח בו עולות וכו' ונוסח זה נאמר על המקבלים).

הלכה ו

יואל מסר לנחום ונחום לחבקוק. בכמה נוסחאות שלפנינו איתא ויואל לחבקוק, אבל בכת"י מינכן כנוסחת רבנו.

הלכה ז

וברוך בן נריה קבל מירמיהו ועזרא וביה"ד קבל מברוך. גם בזה השיגו הרבה על רבנו, וכן השר אברבנאל שהרי ברוך אינו בסדר הנביאים (כן איתא באמת במכלתא ריש פרשת בא אבל בהרבה מקומות מצינו לרז"ל שמנו את ברוך לנביא) ולהדיא אמרו במגילה ט"ו ברוך בן נריה וכו' כולן נתנבאו בשנת שתים לדריוש וכן נמנה בסדר עולם בין הנביאים ובכל הנוסחאות גם ברש"י ובר"ח מגילה י"ד ובבה"ג הל' הספד היה לנו גירסא בגמ' ברוך ב"נ וכו' נתנבאו לצורך שעה, ואפשר מטעם זה לא נחשב במספר הנביאים, אלא שבאמת בכל הנוסחאות בסדר מקבלי התורה איתא וירמיהו ליחזקאל לחולדה לחגי לזכריה לעזרא והשמיט רבנו כל אלה כמ"ש שלא היה להם ביה"ד, והרי יחזקאל היה בבבל ובא"י היה הביה"ד, וכן חולדה בודאי שלא היה לה ביה"ד, וחגי וזכריה ומלאכי הרי היו בבית דינו של עזרא וכמ"ש רבנו להלן ובאמת בסדר הקבלה שהובא במחזור ויטרי ועוד מקורים איתא ומי היו (אנשי כנה"ג) זרובבל ישוע נחמיה ומרדכי בלשן מספר בגוי רחום בענה ולא מנו את חגי זכריה ומלאכי, ומלאכי אפשר לא מנו אותו משום דס"ל מלאכי זה עזרא ולהכי לא מנו ליה גם במספר המקבלים אלא זכריה ועזרא ומקור דברי רבנו לקבלת עזרא מברוך ב"נ כבר הראו לגמ' דמגילה ט"ז ב' שכל זמן שברוך קיים לא הניחו עזרא ועי' במדרש שיר השירים הובא ברש"י שם וברור.

תשלום מאה [**ועשרים**] **זקנים**. מגלה י"ז ב' וביר‌ושלמי פ"ק דמגילה פ"ה זקנים ושלשים וכמה נביאים ועי' ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד ה"ג ק"כ זקנים ומהם שמונים וכמה נביאים.

האחרון מהם שמעון הצדיק. משנה אבות משירי אנשי כנה"ג, וכתב רבנו והוא היה מכלל המאה ועשרים לאשר הקבוץ הטהור הוא לא שבאו זה אחר זה בזמן כעין הזקנים והנביאים אלא שבהתחלת הכנסיה היו כולם (השר אברבנאל בהקדמתו שם) ועי' רש"י באבות משירי אנשי כנה"ג כלומר בסוף שלא היה עמהם בתחלת הבית בימי עזרא ובזה יש מבוכה רבה עי' סדר הדורות.

והוא היה כהן גדול אחר עזרא. שהרי בשנת ארבעים לבנין הבית כבר עלה אלכסנדר להחריב הבית ויצא לפניו שמעון הצדיק כדאיתא ביומא ס"ט (עי' מדרש רבה שיר

השירים מקודש הבית שלא עלה עזרא באותה שעה שאילו עלה היה לשטן לקטרג ולומר מוטב שישמש עזרא בכהונה גדולה מיהושע בן יהוצדק).

הלכה ח

שמעיה ואבטליון גרי הצדק. גטין נ"ז ב' ובעובדא דכה"ג ביומא.

הלכה ט

ר' מאיר בן גרים. עי' גיטין נ"ז.

הלכה יא

והוא קבל מאביו ומר' אלעזר בן שמוע. עי' יבמות פ"ד ועי' מנחות י"ח אמר רבי כשהלכתי למצות מדותי אצל ר"א בן שמוע ואמרי לה למצות מדותיו של ר"א בן שמוע.

הלכה טז

ר' חנינא בר חמא. עי' ע"ז י' אשכחיה לר"ח ב"ח דהוי יתיב עי' ירושלמי פ"ד דתענית ה"ב, עי' ירושלמי נדה פ"ב ה"ז ועי' כתובות ק"ג.

בבית דינו וכו' ושמואל. עי' מגיני שלמה חולין ה' מהא דאסיא דרבי הוי וקבעי למסמכיה ומה שהשיג דשמואל לא קבל אלא מלוי ולא מר"ח עי' בכורות י"א אמר שמואל אמר ר' חנינא ויסוד הראב"ד משבת ק"ח דמוקי הגמ' דשמע מלוי עי"ש ועי' מנחות ריש פ' התכלת ועי' סדר הדורות ואינו מוכרח.

לר' ינאי. עי' יבמות צ"ב ב' דהוי ר"י תלמידו של רבי ועי' ב"ב קנ"ד יכפור בר' ינאי רבו ועי' סדר הדורות בכל ציוניו וצ"ע דלא מנה גם ר' אושעיא ורשב"י ובר קפרא.

הלכה יז

רב חיבר (**תו"כ**) [**ספרא וספרי**]. עי' פי' המשנה ועי' ברכות י"א, י"ח, ב"ב קכ"ד וקרו לי ספרא דבי רב, והנה רש"י ז"ל פירש וספרא דבי רב אין הכונה שרב היה מחברו אלא שהוא היה המדרש שהיו רגילין לעסוק בו בבית מדרשו של רב ועי' רש"י חולין ס"ו, אבל דברי רבנו מיוסדים ע"פ קבלת הגאונים שכ"כ רבנו שרירא גאון באגרתו להדיא ויש להאריך בזה, ועי' סה"ד אות א' דף ד' ועי' היטב בספר רב פעלים אות ס' דף מ"ה ע"ב בשם הישר"ר מקנדיא בספרו מצרף לחכמה ובנוספות צד 92 ונחוץ מאד לעיין בכל זה.

ועי' עוד היטב במבוא הספר לפי' הראב"ד על התו"כ מה שציין בזה ועי' הגמ' בחולין כ"ז א' ותנא מייתי לה מהכא וברש"י שם עי' בזה היטב.

ור' חייא חיבר התוספתא לבאר עניני המשנה וכן ר' הושעיא ובר קפרא חיברו ברייתות לבאר דברי המשנה. (עי' ירושלמי הוריות איש אשר יתן לו האלהים עושר וכבוד וכו' כבוד זו תוספתא מכל אשר יתאוה אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר' חייא ומשנתו של ר' הושעיא ומשנת בר קפרא, ועי' מדרש רבה שיר השירים על הפסוק אשקך מיין הרקח) שינה רבנו את לשונו ודייק לכתוב אצל ר' חייא שחיבר התוספתא ובר"ה וב"ק שחברו ברייתות גם אצל ר"ח שחיבר התוספתא כתב לבאר עניני המשנה, ואצל ר"ה וב"ק שחברו ברייתות כתב לבאר דברי המשנה והנה אור גדול האיר רבנו בענין המסובך הזה.

עי' ביצה כ"ט ברש"י ד"ה תנא דבי שמואל כתב בתוספתא שסידר שמואל מתנאים שלפניו כמו שסדרו ר' חייא ור' אושעיא וכמו שסדר רבי את המשנה, וכ"כ רש"י ז"ל בב"מ מ"ח ובדקה לוי במתניתין הגיהה והוסיפה בתוספתא שסידר וכן בעירובין י"ט ר"ח ור"א סדרו את הבריתות וכו' ועוד הנה כלל רש"י ז"ל את הברייתות והתוספתא בחדא מחתא תחת שם אחד, ועי' ב"ב (מ"ב) [נ"ב] תני ר' אושעיא בקדושין דבי לוי וכתב הרשב"ם ז"ל בקדושין דבי לוי בתוספתא בברייתא דמס' קדושין שסדר לו לוי כמו שסדרו ר"ח ור"א וכבר הגיה שם הב"ח דתיבת בברייתא הגהה היא.

אבל באמת כבר עמד על זה הגאון דוה"ר ז"ל לברר כי התוספתא והברייתות שני דברים נפרדים המה, והנה התוספתא כבר החלו לסדרה אצל התנאים הראשונים ומסודרים שמה מחוקותיהם של תנאים מה שלא באו במשנה, והמה לבאר את עניני המשנה, והברייתות החדשות הם כל עיקרם ויסודם כבר על דרך האמוראים לפרש את המשנה ולפעמים גם את התוספתא או ברייתא אחרת קודמת.

ור' יוחנן חיבר הגמ' הירושלמית. כן היא גם דעת הראב"ד בס' הקבלה והרשב"ץ בתשובתו סי' רנ"א וס' כריתות להר"ש מקינון ימות עולם שער ב' וצדה לדרך בהקדמתו אבל רבו החולקים ע"ז, ויש להאריך בכל זה.

הלכה כו

וכן ר' עקיבא חיבר מכלתא. היא המכלתא דרשב"י שהביא הרמב"ן בפי' על התורה בכמה מקומות ומכלתא דר' ישמעאל היא שלנו שקבל מר' נחוניא בן הקנה ועי' יוחסין

שהשיג על האומרים שר"י קבל מר"ע ועי' להגאון ר' דוד לוריא בקונטרס שם האחד אליעזר.